

השיעור הגדול בעולם שנת הלימודים תשע"ט

"כל אחד הוא צליל וכולנו מנגינה"

מתחילים בהשתתפות, שומרים על ייחודיות, בונים "אחדות דעים"

מבוא למורה

"אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים קל וחומר קטנים לגדולים קל וחומר חיובא הוא אלא מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים נושאים קטנים קל וחומר בעצמן. אמר רבן גמליאל : כשהקטנים רואים שהגדולים נשמעים לקטנים נושאים הם בעצמם ונשמעים לגדולים כחובה המוטלת עליהם"...
מסכת ראש השנה כ"ה

כל אדם, ובמיוחד צעיר, זכאי שקולו יישמע. אנו מחויבים להקשיב ולהתייחס לדבריהם של ילדים ונוער, אם כי אנו לא חייבים לקבל את הדעה שלהם. זה חוסנה של חברה שחופש הביטוי מוגבל בה אם הדברים עלולים לפגוע, אך קולות רבים הנשמעים בונים את התרבות המשותפת. הזכות להשתתפות הוגדרה כזכות מרכזית של ילדים וכאחד העקרונות הבסיסיים והחיוניים ליישום האמנה הבינלאומית לזכויות הילד/ה על ידי הועדה לזכויות הילד של האו"ם. עקרון ההשתתפות נקבע באמנה הבינלאומית לזכויות הילד בעיקר בסעיפים 12,13,15,17,28.¹

צעד ראשון והכרחי הוא הגדרת הזכות להשתתפות. סעיף 12 המגדיר השתתפות של ילדים הינו זכות בסיסית ומרכזית באמנה לזכויות הילד. על פי סעיף זה –

**1. "מדינות חברות יבטיחו לילד המסוגל לחוות דעה משלו את הזכות להביע דעה כזו בחופשיות בכל עניין הנוגע לו, תוך מתן משקל ראוי לדעותיו, בהתאם לגילו ולמידת בגרותו של הילד.
2. למטרה זו תינתן לילד הזדמנות להישמע בכל הליך שיפוטי או מנהלי הנוגע לו במישרין או בעקיפין, באמצעות נציג או גוף מתאים, בצורה המתאימה לסדרי הגין שבדין הלאומי."**

סעיף 13 באמנה גם הוא מדגיש את הזכות של ילדים ובני נוער להישמע ולהתבטא. לפי סעיף זה –
1. "לילד תהא הזכות לחופש ביטוי; זכות זו תכלול את החופש לבקש, לקבל ולמסור מידע ורעיונות

מכל סוג שהוא ללא התחשבות בגבולות בעל פה, בכתב או בדפוס, בצורת אמנות או באמצעי אחר, לפי בחירת הילד.

2. הפעלת זכות זו יכול שתהיה כפופה למגבלות מסוימות, ובלבד שהם יהיו כאלה הנקבעות בחוק, והדרושות:

א. כדי לשמור על זכויות של אחרים או על שמם הטוב; או

ב. כדי לשמור על ביטחון לאומי, סדר ציבורי (תקנת הציבור), בריאות הציבור או המוסר."

העובדה שילדים ובני נוער מעורבים בהחלטות המשפיעות עליהם בהתאם ליכולות שלהם מבטאת מידה של כבוד כלפיהם. ההשתתפות היא גם דרך למימוש זכויות אחרות שלהם באמצעות השמעת קולם, ביטוי עמדות ודעות, או האפשרות לשאול שאלות ולחקור את המציאות.

¹ האמנה הבינלאומית לזכויות הילד/ה –

נשאלת השאלה – למה חשוב להקשיב לילדים? ניתן להציע לשאלה זו מספר תשובות – השתתפות תורמת להתפתחות אישית של יכולות קוגניטיביות וכישורים חברתיים, מסייעת להגן על ילדים ובני נוער מפני מצבי פגיעה בעצם עידודם לספר על הקורה אותם ולקבל מידע הנוגע לפגיעות אלו, מחזקת אחריות אישית ואזרחית, ומקדמת סובלנות וכבוד לאחר ולדעותיו.² אי לכך, הגדרת הזכות ואפשרויות היישום שלה מאפשרים למבוגרים לברר האם זכות זו ואחרות מיושמות. יש לקיים את תהליך הבירור בהבניה משותפת שבה הילדים עצמם נוטלים תפקיד פעיל.

בתהליך החינוכי, מערך יחסים משתף כל עוד הוא מכיר בזכותם של ילדים לקבל מידע, להביע דעות, להישמע ולהשפיע על החלטות המתקבלות בנושאים המעניינים אותם ואשר רלוונטיים אליהם ברמה המשפחתית, החינוכית, הבריאותית, המשפטית, הקהילתית, התקשורתית וכן בכל הנוגע למדיניות ציבורית מקומית או לאומית, בהתאם לעקרונות אי-האפליה, אוטונומיה מתקדמת וטובת הילד, הזכות לחיים והזכות להתפתחותם.

יש להתייחס להשתתפות של ילדים ובני נוער בשתי רמות – כזכות אזרחית, וכתהליך חינוכי שמטרתו לעודד ולחזק את היכולות של ילדים ובני נוער להשתתף בקבלת החלטות עבור עצמם ובעבור אחרים בקבוצת השווים ובהחלטה. החוויות שלהם בתהליכי השתתפות מהוות את התשתית לפיתוח כישורים אזרחיים ולהעמקת מחויבות והנעה לפעולה. ההשתתפות היא גם אמצעי של ילדים ובני נוער לסנגר על מצבם, להשפיע ולחולל שינויים בסביבות החיים שלהם.³

על מנת להבטיח השתתפות משמעותית של ילדים נדרשים מספר צעדי פתיחה:

מידע: המידע נתפס כזכות בפני עצמה וכתנאי לשיתוף. מקור המידע חייב להיות נגיש, מובן, מותאם לגיל ההתפתחות ואמין כדי שיהיה אפשר לעשות בו שימוש.

יצירה וטיפוח אווירה של שיתוף: הכוונה היא לאווירה ידידותית הכוללת את החופש והכבוד, שיבטיחו שדעותיהם של הילדים יילקחו בחשבון, תוך מניעת כל סכנה להעלבה, להפחדה או לענישה על הבעת דעה.

הבניית מסגרות ומפגשים: פגישות עם אחרים, מפגשי דיון עם בני גילם, אנשים מבוגרים או מוסדות ודרכים לארגון הידע האישי שלהם.

עידוד הזדמנויות: התנסויות שיתוף מהוות הזדמנויות לשינוי בכל הקשור לניעות חברתית, הקשבה פעילה והתייחסות לנאמר, מניעת אפליה, מניעת שיח מעליב, עידוד דיון מכבד וכד'. התנסויות אלו מקדמות נקודות מבט ודרכים חדשות לתקשורת עם בני גילם, בני הדורות האחרים והקהילה, ובכך מאפשרות עשיית שימוש במקומות שבעבר נתפסו כזרים או מאיימים.

² https://www.unicef.org/french/adolescence/files/Every_Childs_Right_to_be_Heard.pdf

³ קידום השתתפות משמעותית ואתית של ילדים כדרך למניעת אלימות בילדים – http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/22A47385-4A0C-4745-8000-823C4C832215/211624/chpart_childrenviolenceHebrew.pdf

למידת לקחים חשובים: לקח הוא חשוב רק כאשר הוא מאפשר הבנייה מחודשת של האופן בו האדם תופס את המציאות, ושינוי העמדה האישית שלו בהתאם לכך.

השיעור נערך בשיתוף המפקחת הארצית ליישום חוק זכויות התלמיד/ה, אגף טכנולוגיות מידע במינהל תקשוב, טכנולוגיות ומערכות מידע, ויוניסף ישראל – **בהלימה לנושא השנתי "שומרים על אחדות, שומרים על ייחודיות"**.

מערך פעילות לכיתות ד' – ו'

"כשאני אומר לך משהו
ואתה רק: "יופי, יופי" משיב
אני יודע שאתה בכלל לא מקשיב..."

יהודה אטלס, מתוך הספר "והילד הזה הוא אני"

מטרות

1. התלמידים ילמדו על המשמעויות של הזכות להשתתפות והזכות להישמע.
2. התלמידים יבררו מהן גבולות הזכות להשתתפות.
3. התלמידים יידעו לקבוע את גבולות חופש הביטוי.
4. התלמידים יגדירו את האחריות האישית והחברתית במעגלי ההשתתפות.

מערך השיעורים

שיעור ראשון – "תשמיע קול", הזכות של הילד להישמע

חלק א'

1. המורה תציג בפני התלמידים את השאלות –
 - א. באילו נושאים חשוב לדבר ולהשתתף בבית הספר מלבד בשיעורים? מסלולי טיולים? פעילות חברתית כיתתית? בחירת חוגים? אימוץ חיות? וכן הלאה.
 - ב. אילו נושאים מעניינים אתכם ולא דברנו עליהם בכיתה?
2. המורה תכתוב את רשימת הנושאים על הלוח. התלמידים יתבקשו גם הם לכתוב לעצמם את רשימת הנושאים.
3. בסוף יחידת הלימוד המורה תערוך הצבעה ומדי שבוע תעלה נושא לדיון ולפעולה של התלמידים בכיתה על פי הנושאים הנאים לה כראויים ומשמעותיים ביותר מתוך רשימת הנושאים.

חלק ב'

1. המורה והתלמידים יצפו בסרטון הבא בפעם הראשונה –
https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=O6wkUnmHadM
2. לאחר הצפייה הראשונה יתקיים דיון בשאלות הבאות –
 - א. מה חשבתם / הרגשתם בתום הצפייה?
 - ב. מה מצא חן בעיניכם בסרט?

- ג. מה לא מצא חן בעיניכם בסרט? נסו להסביר...
- ד. מדוע בחר יוצר הסרט (המוען) להציג את הדמויות בצבע שחור?
- ה. מדוע הוא בחר להציג את דעת הנואם באמצעות ריבוע בצבע אחד ואת דעתו של הילד בצורת עיגול בצבע אחר?
- ו. מדוע, לדעתכם, נבחרה דמותו של ילד להביע דעה אחרת?
- ז. האם זכור לכם סיפור שבו לילד הייתה דעה שונה מאשר למבוגרים?
3. המורה תצפה יחד עם התלמידים בסרט פעם שנייה.
4. לאחר הצפייה יתקיים דיון בשאלות הבאות –
- א. מי הדמויות המשתתפות בסרט? כיצד נוהגת כל אחת מהדמויות? נסו להסביר את ההתנהגות שלהן. (הדובר המבוגר, הילד, קהל האנשים המקשיבים למבוגר)
- ב. האם מבינים את מה שהנואם אומר (שימוש בגיבריש)? למה יוצר הסרט בחר בגיבריש?
- ג. בין הנואם לבין הילד מתפתח דיאלוג – האם ניתן לשער מהו תוכנו? מהי תגובת המבוגר? מהי תגובת הילד?
- ד. כיצד התגובות של הילד והמבוגר מוצגות בסרט (תמונות, הבעות, פסקול)?
- ה. בתהום הדעות בו הבולדוזר משטח אותן, צוירו צורות שונות בצבעים שונים – מה ניתן ללמוד מכך?
- ו. מדוע יוצרי הסרט בחרו לסיים אותו באופן המתואר? הציעו אפשרויות נוספות לסיום הסרט, והסבירו מה המסר העומד מאחורי ההצעות שלכם.

שיעור שני – ממשיכים לברר את הזכות של ילדים להישמע

1. המורה תקרין בפני התלמידים את הסרטון שהוצג בשיעור הקודם.
2. התלמידים יוזמנו להציג תובנות מהשיח שהתקיים על הסרט.
3. המורה תציג בפני התלמידים את האמנה הבינלאומית לזכויות הילד/ה, ותתמקד בסעיפים 12 – 13 העוסקים בזכות להשתתפות ובזכות לביטוי עצמי (למורה – נוסח סעיפים אלו מופיע במבוא).
4. המורה תקיים דיון עם התלמידים בשאלות הבאות –
- א. כיצד הזכויות להישמע ולהשתתפות באות לידי ביטוי בסרט?
- ב. האם הן מופרות או מתממשות לדעתכם? הסבירו...
- ג. האם שמעתם או חוויתם מקרה דומה לזה המתואר בסרט? תלמידים שמעוניינים לשתף בחוויה יוזמנו לתאר את המצב, כיצד הם נהגו וכיצד המבוגרים במצב התנהגו.
- ד. מדוע חשוב שדעות שילדים ישתתפו ויביעו דעתם גם בשיח של מבוגרים?

שיעור שלישי – סיפורי מקרה

1. המורה תחלק לתלמידים בכיתה את סיפורי המקרה המצורפים. (מצורפים בנספח 1)

2. כל קבוצת תלמידים תתבקש לקרוא את סיפור המקרה שקיבלה, ולהתייחס לשתי השאלות הבאות –
 - א. האם במקרה המתואר מומשה הזכות של התלמידים להשתתף ולהביע את דעתם?
 - ב. מה נדרש מתלמידים על מנת שיוכלו להשתתף ולהשפיע באופן משמעותי?
 3. לאחר סיום העבודה בקבוצות, המורה תכנס את התלמידים לשיח כיתתי.
 4. כל קבוצה תציג את סיפור המקרה שבו דנה, ואת מסקנות הדיון שקיימה.
 5. יתקיים שיח כיתתי בשאלות הבאות –
 - א. האם חוויתם את אחד מסיפורי המקרה שהקבוצות האחרות דנו בהם?
 - ב. כיצד נהגתם במקרים אלה (הבעתם את דעתכם, כעסתם, ניסיתם להתבטא אך לא אפשרו לכם וכן הלאה)?
 - ג. לעיתים תלמידים נקראים בבית ספר לתהליך בירור משמעותי. האם קרה לכם או לחברה/קרובה/שנקראתם לבירור כזה. האם הייתה לכם הזכות להסביר את האירוע המשמעותי מנקודת המבט שלכם?
 - ד. איך הרגשתם בעקבות שיחת הבירור הזו?
 - ה. האם לדעתכם שיחות כאלו מאפשרות לכם לממש את זכותכם להשמיע את קולכם ולהביע את דעתכם?
6. **שאלת סיכום** – כיצד מימוש הזכות של ילדים להשתתפות ולביטוי מקדמת אחדות בכיתה, בבית הספר, במשפחה או בקהילה?

תוצרי למידה

1. **תוצרי למידה בשיעורים** – יש להעלות את התוצרים לדף האירוע של השיעור הגדול בפייסבוק. נא לציין בפוסט את שם בית הספר והישוב, ולהוסיף 2-3 משפטי הסבר קצרים.

קישור לדף הפייסבוק

2. **פעילות שיתופית אינטראקטיבית** –
 - א. הוסיפו את שם בית הספר למפה האינטראקטיבית, ובדקו אילו בתי ספר מהארץ שותפים לשיעור הגדול יחד איתכם.

קישור למפה האינטראקטיבית

- ב. סכמו את הלמידה ב- 3-4 מילים או מונחים מרכזיים. הוסיפו את המילים הללו לענן המילים, ויחד נעצב תמונה המבטאת את הלמידה של כל בתי הספר בנושא השיעור.

קישור לענן המילים

נספח 1

סיפור מקרה ראשון – "צעירים ויוזמים"

שמי יובל, ואני תלמידת כיתה ד'. אצלנו בבית ספר "הלילך" פועלות כל שנה וועדות של תלמידים ומבוגרים – הורים ומורים – יחד. השנה הצטרפתי לוועדה חדשה שנפתחה ועוסקת ביוזמות בית ספריות. שמחתי מאד להצטרף לוועדה הזו שבה הרגשתי שאוכל להשפיע באופן אמיתי על מה שקורה בבית הספר, ולהיות שותפה לקבלת החלטות חשובות בבית הספר. במפגש הפתיחה נאמר לנו שאנו יכולים לתכנן יוזמות למען התלמידים בבית הספר אבל צוות המורים לא יכול להבטיח שהיוזמות שניציע אכן יצאו לפועל. הרגשתי אכזבה מהאמירה הזו. חשבתי שאני מגיעה כדי להיות שותפה פעילה בהחלטות על יוזמות שנבצע בבית הספר.

סיפור מקרה שני – "התקנון הוא גם שלנו"

שמי נועה ואני לומדת בכיתה ו' בבית ספר "בראשית". כל שנה בתחילת השנה ההורים שלי מוזמנים לשיחה עם המורה על תקנון בית הספר. גם אותנו, התלמידים, משתפים בתהליך.

השנה למדנו את אמנת זכויות הילד/ה וגם מהי זכות ומה הגבול של כל זכות, ורק אחרי הלמידה בכיתה, השתתפנו ב"שולחנות עגולים" בבית הספר עם ההורים והמורים. את ההחלטות ריכזה מנהלת בית הספר עם שתי מורות ושני תלמידים. חתמנו על התקנון והתחייבנו למלא.. את רוב הדברים.

לפני חג חנוכה הביאה המורה את התקנון המעודכן לדיון בכיתה. התאכזבתי שלא כתבו את מה שאני הצעתי. התקנון שונה. קבעו בתקנון מה הזכויות שלנו, מה אנחנו חייבים לבצע ומה היא האחריות החברתית שלנו בבית הספר. היה לי חשוב שייכתב על זכויות של תלמידים חולים ולא הוסיפו. פניתי למחנכת וגם כתבתי מכתב למנהלת ובהמשך השנה הם הוסיפו את הנושא הזה לתקנון.

סיפור מקרה שלישי – "תשאלו גם אותי מה קרה"

אני דניאל. אני לומד בכיתה ה' 2. לפני שבוע ירין מה' 1 התגרה בי ואמר עליי כל מיני דברים. ברור שהתעצבנתי, והתחילה בינינו קטטה. זה היה בזמן ההפסקה אז המורה התורנית שראתה את זה שלחה את שנינו לחדר המנהלת. המנהלת התחילה לשאול אותנו כל מיני שאלות כמו מי התחיל

ולמה הכינו זה את זה. ניסיתי להסביר לה מה קרה אבל הרגשתי שהזמן קצר עד לתחילת השיעור הבא, והמנהלת רוצה לסיים את הבירור. היא החליטה להעניש את שנינו. כשספרתי בערב להורים שלי מה קרה, הם שאלו אותי האם הצלחתי להסביר למנהלת איך הכל התחיל או לפחות לבקש ממנה להמשיך את הבירור. אמרתי להם שזה לא קרה, נענשנו ויצאנו לשיעור הבא.

סיפור מקרה רביעי – "לטיול יצאנו"

שמי רונה ואני לומדת בבית ספר "הלילך". בבית הספר שלנו התלמידים מאד אוהבים את הטיולים שאנחנו יוצאים אליהם. אני חושבת שהסיבה לכך היא שהתלמידים וההורים יחד עם המורים שותפים לתכנון הטיולים.

בתחילת החופש הגדול המנהלת מזמינה קבוצה של תלמידים והורים ומקיימת איתם שיחה על הטיולים המתוכננים לשנת הלימודים הבאה. ההורים יוצאים עם הילדים שלהם לסייר במסלולי הטיולים וזה נחמד מאד כי ככה הם מטיילים ונהנים יחד בחופש הגדול. כל משפחה שיוצאת לטייל במסלול טיולים מקבלת משימה לבדוק אילו פעילויות ומוקדי עניין קיימים לאורך המסלול, האם המסלול מתאים לכל הילדים, ומה עוד ניתן לעשות בטיול כזה כדי שלילדים יהיה כייף. לקראת סוף החופשה כולנו מתכנסים פעם נוספת, וכל אחד יכול להביע את דעתו, ולהציע את ההצעות שלו בנוגע למסלולי הטיולים, לפעילויות ולכיבוד. בפגישה הזו משתתפת גם רכזת הטיולים ומורות נוספות מהצוות, ויחד אנחנו מתכננים את המסלולים והפרטים של הטיולים.

לפני שנה גם אני השתתפתי בפגישות האלו, ואני חושבת שהטיולים שגיבשנו יחד היו מאד מוצלחים והילדים בשכבה שלי מאד נהנו.